

Programm ESPON 2013

Demograafiliste arengusuundade ja rändevoogude mõju
Euroopa linnadele

*DEMIFER: Demographic and Migratory Flows Affecting
European Regions and Cities*

Rakendusuring

Lõpparuande kommenteeritud kokkuvõte

EUROOPA LIIT
Osaliselt finantseerinud Euroopa Regionaalarengu fond
INVESTEERING TEIE TULEVIKKU

Kommenteeritud kokkuvõte

DEMIFERi (projekt, mis tegeleb demograafiliste arengusuundade ja rändevoogude mõjuga Euroopa regioonidele) eesmärk on hinnata rahvastiku kasvu, tööjõuhulga ja rahvastiku vananemise muutusi ning uurida, milliseid strateegiaid tuleks rakendada piirkondliku konkurentsivõime ja sotsiaalse ühtsuse osas.

Üks ESPON 2013 programmi prioriteete on jälgida Euroopa demograafilisi trende, analüüsida demograafilisi arenguid ja viia need kokku majandusliku, sotsiaalse ja keskkonna arengu probleemidega Euroopa regioonides ja linnades. Programmi raames algatas ja rahastas ESPON uurimisprojekti DEMIFER „Demograafiliste arengusuundade ja rändevoogude mõju Euroopa regioonidele ja linnadele“ DEMIFER-i eesmärk on hinnata demograafiliste trendide ja rändevolude mõju Euroopa regioonidele ja linnadele, sealhulgas piirkondliku konkurentsivõime ja sidususe tõstmise huvides. Projekti spetsiifilised eesmärgid on hinnata rahvastiku kasvu, tööjõuhulga ning rahvastiku vananemise muutusi ning leida võimalikke lahendusi.

Euroopa territoriaalse arengu debatti raamistavad mitmed strateegiad ja tegevuskavad, mille abil soovitakse saavutada regionaalne konkurentsivõime ja territoriaalne sidusus. Nende hulgas Lissaboni strateegia, „Territoriaalne agenda“, Euroopa Komisjoni territoriaalse sidususe roheline raamat ja Euroopa 2020 arutelud aruka, jätkusuutliku ja kõikehõlmava kasvu üle. Euroopa territoriaalpoliitika debatt, mis ei eelda, et demograafilised muutused toovad kaasa ka muutused majanduslikes saavutustes, on korduvalt käsitlenud seda, kuidas demograafilised muutused (vähemalt regionaalsel tasemel – NUTS2) raskendavad arengut. Seetõttu vaadeldakse demograafilist ja rändelist arengut laiemas poliitilises kontekstis.

Põhimõttelisi ja suutlikkuspõhiseid poliitilisi arenguplaane uuritakse vastavuses ESPON-i territoriaalse mitmekesisuse raamistikus.

Strateegilisi kaalutlusi tehes peab arvestama Euroopa territoriaalse mitmekesisusega.

Poliitilised otsused peaksid taotlema seda, et Euroopa oleks ühtne nii territoriaalselt kui ka konkurentsivõimelt. Kasulik on teha vahet põhimõttelistel (eesmärgile suunatud, normatiivsed või suunaga ülalt alla) ning suutlikkuspõhistel (tegevusele suunatud või suunaga alt üles) poliitilistel suundumustel. Mõlemad võivad seada eesmärgiks saavutada regionaalne konkurentsivõime ja territoriaalne ühtsus, kuid põhimõttelised suundumused kalduvad regionaalse konkurentsivõime saavutamisel keskenduma pigem turumehhanismidele ja struktuuri meetmetele, suutlikkuspõhised suundumused sõltuvad aga sageli poliitilistest hoiakutest, mis rõhutavad sotsiaalset suutlikkust ning institutsionaalset õppimist.

Ränne ja demograafilised protsessid ei mõjuta Euroopa regioonide konkurentsivõimet ühtmoodi ja nii võib mobiilsust stimuleerivatel meetmetel olla eri tüüpi piirkondadele erinev mõju.

Põhilised üleeuroopalised demograafilised muutused on järgmised: rahvastiku kasv aeglustub, rahvastik vananeb, tööealise rahvastiku kasv väheneb ning loomuliku iibe asemel muutub rahvastiku kasvu peamiseks teguriks ränne. Vananemise peamine põhjus on viimase nelja kümnendi madal sündimus. Kuigi rahvastiku vananemine mõjutab kõiki piirkondi üle kogu Euroopa, on mõju eri regioonitüüpidele erinev. Sündimus Euroopa regioonides varieerub. Mõnes piirkonnas leevendavad vananemise mõju tööealise elanikkonna suurusele sisserände vood teistest regioonidest või riikidest, teistes aga võib noorte väljaränne suurendada vananemise mõju.

Seega, kuigi regioonidevaheline mobiilsus võib mõnes regioonis lahendada vaba tööjõu ja tööjõupuudusega seotud probleeme, ei pruugi mobiilsust stimuleeriva poliitika mõju kõigis regioonides olla soodne ning piirkondlik ebavõrdsus võib suurened. Sellest johtuvalt ei mõjuta ränne Euroopa regioonide konkurentsivõimet ühtmoodi.

Rahvastikustsenaariumid aitavad analüüsida erinevaid tulevikuperspektiive, võttes arvesse nii demograafia ja majanduse vastastikuseid suhteid kui ka seoseid majandus- ja sotsiaalpoliitika ning demograafilise arengu ja rände vahel.

Demograafilise ja majandusliku arengu mõju on vastastikune. Sündimus ning rändevoogude suurus ja suund viib erinevusteni tööjõu vananemises ja kasvus, samas kui majanduslik areng mõjutab sündimust ja rändesuundi. Et seda vastastikust mõju arvestada, on DEMIFER-i projekt välja arendanud neli rahvastikustsenaariumi, mis võtavad arvesse nii majanduse kui ka poliitika erinevaid arenguvõimalusi. DEMIFER-i stsenaariumid ühendavad strateegiad demograafiliste mõjudega, kasutades kahte telge: jaotuse-õigluse ja majanduse-keskkonna telge. Majanduse-keskkonna telje ühes otsas kujutleme olukorda, kus tehnilise ja sotsiaalse innovatsiooni abil on saavutatud jätkusuutlik kasv. Telje teise otsa jääb olukord, kus keskkonnaprobleemidega ei ole tegeletud ning kasv on langenud. Jaotuse-õigluse telje ühes otsas on strateegiad, mis on suunatud sotsiaalse solidaarsuse saavutamisele, ning teises otsas meetmed, mis on suunatud turgudele, sh globaalsel turul konkurentsivõime suurendamisele. Jaotuse-õigluse tasand hõlmab enamal või vähemal määral nii põhimõttelisi kui ka suutlikkuspõhiseid poliitilisi kaalutlusi.

Nende kahe telje ristamine annab neli strateegilist stsenaariumi, mida nimetame KASVAVAKS SOTSIAALSEKS EUROOPAKS, LAIENEVA TURU EUROOPAKS, PIIRATUD SOTSIAALSEKS EUROOPAKS ja TURURASKUSTE EUROOPAKS. Igaüks neist on seotud hulga strateegiatega, mis mõjutavad tulevikus arvatavasti enamal või vähemal määral suremuse, sündimuse ja rände mustreid. Eri stsenaariumid hindavad, kuidas hakkavad suremus, sündimus ja ränne tulevikus mõjutama rahvaarvu kasvu muutusi, eriti tööealise elanikkonna kasvu ja rahvastiku vananemist. Kuna tööjõu kasv ei sõltu ainult tööealise elanikkonna hulgast, vaid ka selle hõive määrast, arvestavad stsenaariumid ka võimalike muutustega tööjõu hõives.

Stsenaariumid näitavad, et eri valikud on keerukates ja vastuolulistes suhetes. Võib juhtuda, et poliitika kujundajad on sunnitud tegema raskeid kompromisse, valides eri eesmärkide vahel. Demograafilist arengut mõjutavad poliitilised otsused, nagu näiteks valiku tegemine konkurentsile orienteeritud ja sidususele suunatud poliitika vahel. Samuti sõltub demograafiline areng ka pikaajalistest majanduskasvu näitajatest ning keskkonna arengust. Seega varieeruvad alternatiivsed poliitilised valikud vastavalt majanduse ja keskkonna arengule. Arvestades neid keerulisi vastastikuseid suhteid demograafia, rände, majanduse ja poliitika vahel, ei ole võimalik kindlalt osutada, kuidas erinevad poliitilised hoiakud mõjutavad demograafilisi ja rändetrende. Siiski on need stsenaariumid olulised, et analüüsida võimalikke perspektiive, kuidas ühed või teised poliitilised meetmed mõjutavad suremust, sündimust, rännet ja tööjõuturgu.

Kõigis neljas DEMIFER-i stsenaariumis eeldatakse, et suremus langeb, kuid mitte võrdselt kõikides regioonides. Enamik stsenaariume oletab, et sündimus tõuseb või jääb samale tasemele; enamik stsenaariume oletab, et ESPON-i riikides toimuv ränne ning riikidevaheline ränne väljastpoolt suureneb Euroopasse, samas kui siseränne Euroopas püsib arvatavasti samal tasemel. Kõikide rahvastiku muutuste komponentides on eri stsenaariumides erinevad piirkondlike ebavõrdsuste koondumise või lahknevuse määrad.

Demograafiliste põhinäitajate poolest võib nelja DEMIFER-i strateegilist stsenaariumi iseloomustada järgnevalt. KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaarium saab kõige tõenäolisemalt teoks eduka majandus- ja keskkonnapoliitika korral, millega kaasnevad jätkusuutlik kasv ja efektiivne ühtsuspoliitika. Ette on näha nii suhteliselt suur suremuse langus kui ka võrdlemisi kõrge sündimuse kasv. Ränne suureneb märkimisväärselt, kuid mitte nii palju kui LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumi puhul. Kõigi kasvu komponentide puhul vähenevad piirkondlikud erinevused oluliselt.

LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaarium võib realiseeruda jätkusuutliku majanduskasvu ning tugevate konkurentsieesmärkide korral. Veidi ebasoodsama suremuse ja sündimuse arenguga kaasneb see, et märkimisväärselt suureneb migratsioon ja kasvab veelgi piirkondlik ebavõrdsus.

Madala majanduskasvu, süvenevate keskkonnaprobleemide ja ebaefektiivse ühtsuspoliitika korral võib teoks saada PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaarium suhteliselt madala suremuse langusega, tänase sündimusmustri ja langeva rändega. Regionaalne ebavõrdsus väheneb, aga vähem kui KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi puhul.

TURURASKUSTES EUROOPA stsenaarium võib realiseeruda madala majanduskasvu korral, kui keskkonnaprobleemidega ei tegeleta ja eesmärk on konkurentsivõime saavutada. Demograafiliste ja rändenäitajate poolest on see kõige ebasoodsam stsenaarium, sest suremus väheneb ainult veidi, sündimus langeb, migratsioonitase püsib enam-vähem samal tasemel ning piirkondlik ebavõrdsus suureneb.

Stsenaariumid arvestavad kliimamuutustest põhjustatud täiendava rändega.

KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA ja LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaarium eeldavad, et kliimamuutustest tulenevaid ohte vähendab osaliselt kohanemine ning osaliselt ränne. Need stsenaariumid arvestavad täiendava rändega, mis kaasneb kliimamuutustega. PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA ja TURURASKUSTE EUROOPA stsenaarium rajanevad eeldusel, et kliimamuutuste probleemidega ei ole tulemuslikult tegeletud ning kliimamuutustest põhjustatud migratsioon on nendes stsenaariumides märkimisväärselt madalam kui teises kahes.

Suurem osa nn kliimarändest on pigem piirkondliku kui rahvusvahelise mõjuga, kuna inimestel, keda kliimamuutused kõige enam puudutavad, puuduvad tõenäoliselt vahendid ümberasumiseks kaugemale.

Kliimamuutused võivad Euroopa rännet mõjutada kahel moel: eurooplased võivad liikuda teistesse Euroopa piirkondadesse ning kliimamuutustest häiritud inimesed väljastpoolt Euroopat võivad rännata Euroopasse. Põhilised probleemid, millega Euroopa peab kliimamuutuste tõttu silmitsi seisma, on talvised üleujutused, kerkiv meretaseme, veepuudus ning õhutemperatuuri muutused. Põuad ja veepuudus suurenevad eriti lõunas, kuna jõgede vooluhulk suviti väheneb.

Globaalsel tasandil on nii vaesus, hävinevad ökosüsteemid, looduskatastroofid kui ka kliimast põhjustatud keskkonnamuutused seotud keskkonnarändega. Globaalsoojenemine mõjutab põllumajanduslikku tootlikkust, looduskatastroofid nagu üleujutused põhjustavad massilisi ümberasumisi ja meretaseme tõus hävitab viljakad madalad alad, mis suurendab ümberasumist veelgi. Siiski ei ole põhjust karta, et kliimamuutused põhjustaks suure rände, sest kõige vaesematel inimestel, keda kliimamuutused kõige enam mõjutavad, puuduvad enamasti ressursid, et rikkamatesse riikidesse migreeruda.

Suremust võivad rohkem mõjutada sidusmeetmed kui turule suunatud meetmed, mille eesmärk on tagada kasv; vananemisprobleemidega aga aitab paremini hakkama saada keskendumine kulutõhusale kasvule.

TURURASKUSTE EUROOPA stsenaarium näitab, et suremus idapoolsetes, ebasoodsate tingimustega piirkondades ning eelisseisundis pikaajalisusega lääne ja põhja regioonides on väga erinev. Suremuse määr erineb vähem KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi ja PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi ning mõnevõrra enam LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumi puhul. Seda arvesse võttes võivad suremust mõjutada enam siduspoliitika meetmed kui turumeetmed. Selle kõrval, et suremusnäitajad muutuvad, kuna tervishoid tõhustub, tuleb hakkama saada probleemidega, mida põhjustab vananev rahvastik, ning seda on parem saavutada kulutõhusa kasvu kaudu KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA ja LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumis.

Et sündimust tõsta, on äärmiselt oluline peresõbralik sotsiaalhoolekandepoliitika.

Regiooniti erineb sündimus kõige rohkem LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumi puhul, sest

LAIENEVA TURU EUROOPAS on väga kõrge sündimusega Põhja- ja Lääne-Euroopa piirkonnad ning väga madala sündimusega lõuna-, kesk- ja idaregioonide piirkonnad. KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi järgi erinevused kahanevad, mistõttu on vältimatu Põhjamaadele omase peresõbraliku healupoliitika rakendamine ka mujal Euroopas.

Erinevalt Ameerika Ühendriikidest ja Austraaliast näib Euroopa siseränne olevat suhteliselt stabiilne ja piirkondlikud majanduslikud muutused ei mõjuta seda kuigivõrd.

Neli poliitilist stsenaariumi erinevad siserände osas võrdlemisi vähe. Seda, et siseränne on stabiilne, näitavad ka senised andmed: juba aastakümneid on samad piirkonnad jätkuvalt ligitõmbavad ning ühed ja samad regioonid jätkuvalt mitteatraktiivsed. Euroopa sisemigratsiooni tase on suhteliselt madal võrreldes Põhja-Ameerika või Austraaliaga, kus ränne on palju tundlikum regionaalsete majanduslike muutuste suhtes.

Territoriaalse sidususe poliitika võib piirata rännet neist Euroopa riikidest, mis on rikastest piirkondadest maha jäänud, jõukamatesse Euroopa riikidesse.

Rahvusvahelised rändestsenaariumid näitavad, et kogu ränne on mõõdukas KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA ja TURURASKUSTE EUROOPA, kõrge LAIENEVA TURU EUROOPA ning madal PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi puhul. Seega, kui territoriaalse sidususe poliitika ei kontrolli kõrget majanduskasvu mõningates Euroopa piirkondades, võib juhtuda, et töötajad hakkavad mahajäänud Euroopa regioonidest liikuma rikastesse piirkondadesse. Kui eesmärk on, et kõrgema väljarändega riikides, nagu näiteks Ida-Euroopa riikides, säiliks töajõud, on „Territoriaalagenda“ territoriaalse sidususe ettepanekud sobilikud.

Sisseränne Euroopasse muutub üha olulisemaks, lahendamaks demograafilisi ja tööjõuturu probleeme. Samas eeldab see, et sotsiaalpoliitika tegeleks suurte immigrantide rühmade integreerimisega.

Sisseränne Euroopasse muutub üha tähtsamaks, et lahendada Euroopa rahvastiku vananemisega seotud probleeme. LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaarium prognoosib, et Euroopasse saabub väga palju immigrante, eriti suurematesse linnadesse nagu Madrid või Pariis. Sama muudatus, kuid mitte nii tugevalt, võime näha ka KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis, kõige nõrgemalt aga PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis. Mitteeurooplastest immigrantide suur hulk aitab paljudel piirkondadel tulla toime demograafiliste ja tööjõuturu probleemidega, aga samas eeldab nii sotsiaalpoliitikat, mis integreeriks immigrantid ühiskonda, kui ka suuremat riikidevahelist migratsioonipoliitika koordineerimist.

Et mõõta, milline mõju on poliitikal, millel strateegilised stsenaariumid rajanevad, on stsenaariumide tulemuste kontrollnäitajana kasutatud nn STATUS QUO stsenaariumi

Referentsstsenaariumide põhjal tehtud prognoosid annavad toetuspunkti, millega saab võrrelda poliitikastsenaariumide põhjal tehtud prognoose. STATUS QUO stsenaariumis rakendatakse 2003.–2006. aasta demograafilisi näitajaid ja migratsiooni sisendeid 2005. aasta 1. jaanuari seisuga algpopulatsioonile ajavahemikus 2005–2050 (prognoosiperiood). Et hinnata rände mõju rahvastikule ja tööjõule ESPON-i piirkonnas, on loodud veel kaks lisareferentsüsteemi: nn NULLRÄNDE stsenaariumis ei arvestata üldse rändevoogudega ning piirkondade rahvastikud muutuvad vaid sündide ja surmade tõttu, nn NULL-VÄLIS-EUROOPA-RÄNDE stsenaariumis muutuvad regioonide rahvastikud ka siseriikliku ja riikidevahelise rände tõttu.

Tööjõu kasv ei sõltu ainult tööealise elanikkonna suurusest, vaid ka tööhõive määrast. Seega sisaldavad stsenaariumid alternatiivseid tööhõive määra prognoose.

KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA ja LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumis tõstab kõrge majanduskasv tööhõive määrasid. Nii KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA kui ka PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaarium eeldavad, et poliitika on suunatud sidususe suurendamisele ning piirkondliku ebavõrdsuse vähendamisele. Aktiivsuse tõus KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis võimaldab

majanduslikult nõrgemal, madalama aktiivsusega regioonidel tugevamatele regioonidele järele jõuda ning saavutada nendega võrdne tase. PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis toob aga majanduse ja keskkonna kehv areng kõikjal kaasa aktiivsuse languse. Kuigi selle stsenaariumi meetmed võivad nõrgemates regioonides majanduslikke raskusi leevendada, ei jõua nõrgemad tugevamatele piirkondadele järele. Teised stsenaariumid eeldavad, et selle 'töö' teeb ära turg. See eeldus kehtib tugevamate regioonide puhul, kuid mitte samavõrd majanduslikult nõrgemates piirkondades. Vaatamata sellele, et tänu võrdlemisi kõrgele majanduskasvule tõuseb üldine aktiivsus, suureneb LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumis piirkondlik ebavõrdsus, kuna tugevamates piirkondades on tõus suurem. TURURASKUSTE EUROOPA stsenaariumis aktiivsus langeb, sest majanduslangus on püsiv. Ebavõrdsus suureneb, sest nõrgemad piirkonnad peavad seisma silmitsi järsema aktiivsuse langusega kui tugevamad regioonid.

Üle veerandi NUTS2 regioonidest rahvaarv praegu langeb.

ESPON-i riikide kogurahvastik on 515 miljonit elanikku. Viimaste kümnendite jooksul on rahvastik aeglaselt suurenenud. Regionaalsel tasandil on rahvastiku kasvu osas olnud märkimisväärseid erinevusi. 2000. aastast alates on ühes neljast NUTS2 regioonist rahvastik vähenenud, samas kui 60 protsendis regioonidest on rahvastikukasv jäänud alla 1 protsendi. Ainult ühes seitsmendikus regioonidest on rahvastikukasv ületanud 1 protsendi.

Kui demograafilistes protsessides ja rändevoogudes ei toimu muutusi, seisab üks kolmandik regioonidest silmitsi märkimisväärse rahvaarvu langusega (enam kui 20 protsenti aastaks 2050).

Kui sündimus, suremus ja ränne ei muutu, väheneb kogu ESPON-i riikide rahvastik 2050. aastaks umbes 40 miljoni inimese võrra, mis tähendab ligikaudu 8-protsendilist langust. Regionaalsed erinevused on märkimisväärsed: 40 protsendis piirkondadest rahvaarv suureneb ja 60 protsendis väheneb. Enamikus regioonides, kus rahvastik kasvab, on kasv põhjustatud sisserändest väljastpoolt Euroopat. Nendes piirkondades, kus rahvaarv väheneb, on selle peamiseks põhjuseks negatiivne loomulik iive. 11 piirkonnas ületaks langus 50 protsendi piiri, näiteks Rumeenias, Bulgaarias, Poolas ja Saksamaal. Veel 86 regioonis väheneks rahvastik üle 20 protsendi.

Migratsioonil on märkimisväärne mõju regioonide rahvastiku arengule.

Migratsiooni üleüldine mõju rahvastiku suurusele on märkimisväärne. Kui praegused rännevood püsivad, on kolmel neljandikul kõikidest piirkondadest 2050. aastaks suurem rahvaarv, kui neil oleks ilma migratsioonita. Veerandis regioonidest on rahvaarv 2050. aastaks 30 protsenti kõrgem. Kolmandikus regioonidest on Euroopa-sisese rände mõju rahvastiku muutumisele suurem kui väljastpoolt tuleva rände mõju. See kehtib eelkõige Bulgaaria, Poola, Rumeenia ja Slovakkia regioonide puhul, kus rahvaarv väheneb märkimisväärselt Euroopa-sisese rände mõjul. Euroopa-sisese rändest on välisränne Euroopasse olulisem enamikus Lääne-Euroopa piirkondades. Neis piirkondades vähendab väljastpoolt Euroopat tulev ränne rahvaarvu langust või põhjustab isegi kasvu. Enamik Euroopa regioonidest saab Euroopasse sisserändajate näol rahvastikule lisa. Mõnes piirkonnas, eriti Itaalias, aga ka Algarves ja Sise-Londonis oleks rahvaarv ilma immigratsioonita väljastpoolt Euroopat 2050. aastaks pea kolmandiku võrra väiksem.

Ränne ei mõjuta mitte ainult rahvastiku kasvu, vaid võib ka viia regionaalse ebavõrdsuse suurenemiseni.

Ränne mõjutab enam kui vaid pelgalt rahvastiku kasvu või kahanemist. See mõjutab ka rahvastiku struktuuri ja tööjõuressurssi. Ilma rändeta oleks 70 protsendis Euroopa regioonidest vanadussõltuvusmäär kõrgem. Kuna enamik ümberasujaid kuulub täiskasvanud noorte vanuserühma, tõstab nende väljaränne vanadussõltuvuse määra, sest see vähendab majanduslikult aktiivsete isikute arvu. Samas piirkondades, mis migrante ligi tõmbavad, tõstavad uustulnukad täiskasvanud noorte arvu ning majanduslikult aktiivne elanikkond suureneb.

Üldiselt oleks migratsioon kasulik jõukatele piirkondadele, vaesed regioonid aga kaotaksid migratsiooni tõttu rahvastikku. Seega vähendaks ränne jõukates regioonides vananemist ning suurendaks seda vaestes piirkondades. Seetõttu võib migratsiooni pidada oluliseks teguriks, mis suurendab piirkondlikku ebavõrdsust.

Rahvastikumustrid, mida prognoosivad neli stsenaariumi, sarnanevad *status quo* stsenaariumi seaduspäradega. Stsenaariumid nihutavad regioonid kasvateljel hetkeseisundist eemale.

STATUS QUO stsenaariumi järgi kaotab enamik regioonid Kesk- ja Ida-Euroopas nagu ka Saksamaal, Põhja-Prantsusmaal, Skandinaavia põhjaosas, Kreekas, Lõuna-Itaalias, Hispaania põhja- ja lääneosas ning Portugalis rahvastikku. Suuremas osas Lääne-Euroopast aga toimuks väike rahvastiku juurdekasv. Nelja strateegilise stsenaariumi prognoositavad rahvastikumuutuste arengusuunad sarnanevad hetkeseisundi seaduspäradega. See ei ole üllatav, kuna suunisandmed on lähedased, kuigi mitte täpselt samad. Iga strateegilise stsenaariumi puhul nihkuvad regioonid majanduskasvu klassifikatsiooniskaalal enamal või vähemal määral oma praeguselt positsioonilt. LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaarium tõstab regioonide positsioone sel skaalal kõige enam ja paigutab enamiku regioonid Skandinaavias, Briti saartel, Prantsusmaal, Põhja- ja Kesk-Itaalias ja Hispaania idaosas kõige suuremasse, enam kui 25-protsendise kasvuga klassi. KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaarium on LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumiga võrreldes ühtlasem: vähem regioonid on kõrgeimas ja madalaimas klassis, saavutatud on seega suurem ühtsus. TURURASKUSTE EUROOPA stsenaarium näeb enamikus regioonides rahvaarvu vähenemist, PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi kohaselt väheneb varieeruvus seeläbi, et suurima kaoga kategoorias on vähem regioonid (vähem kui 50 protsenti).

Selle sajandi algusest on tööealise elanikkonna suurus langenud 25 protsendis kõigist NUTS2 regioonidest. Samas on rohkem kui 50 riigis tööealine elanikkond kasvanud enam kui ühe protsendi aastas.

Üle veerandis NUTS2 regioonidest on tööealine elanikkond alates 2000. aastast vähenenud. Kolmes neljast Saksamaa regioonist on tööealine elanikkond kahanenud. Riigid, kus tööealine elanikkond väheneb võrdlemisi paljudes piirkondades, on veel Ühendkuningriik, Bulgaaria, Ungari, Taani ja Rootsi. Samas on üle 50 regioonis tööealine elanikkond kasvanud enam kui 1 protsendi aastas. Paljud neist regioonidest paiknevad Hispaania idaosas, Prantsusmaa lõunaosas, Iirimaa ja Poolas. Võõrtöölisi tõmbavad eriti ligi suured linnad.

Peamine põhjus, miks tööealise elanikkonna suurus muutub, on tööjõu vanuserühmade vahetumine. Ainult väga vähestes regioonides kompenseerib ränne vananemise negatiivset mõju tööjõuvarule.

Enamikus regioonidest põhjustab tööealise rahvastiku muutusi vanuserühmade ringlus: vanemate põlvkondade lahkumine on asendunud nooremate põlvkondade sisenemisega. 80 protsendis regioonidest on sellise rühmade vahetumise mõju tööealise elanikkonna suurusele ikkagi positiivne. Ühes seitsmest regioonist langeb tööealise elanikkonna arv, vaatamata positiivsele asendumisele eeskätt aktiivsete migrantide väljavoolu tõttu. Suurema osa sellistest regioonidest leiame Suurbritanniast. Veelgi enam, ühes viiest piirkonnast kasvab tööealine elanikkond endiselt tänu positiivsele vanuserühmade ringlusele, aga seda mõjutab negatiivselt väljaränne. Need regioonid paiknevad peamiselt Poolas, Slovakkias ja Ühendkuningriigis, aga ka Tšehhi Vabariigis ja Prantsusmaal. Tööealise elanikkonna suurus kasvab tänu positiivsele rändesaldole aga vaid seitsmes protsendis regioonidest, hoolimata negatiivsest rühmade vahetusest. Enamiku neist regioonidest leiab Itaaliast ja Saksamaalt. Seega on ränne siiani vaid vähestes regioonides kompenseerinud vananeva tööjõu negatiivset efekti.

Kui tööhõive määr ei muutu, langeb ESPON riikide tööjõu hulk 2050. aastaks 17 protsendi võrra.

Kui tööhõive määr ei muutu, alaneb tööjõu hulk 2050. aastaks 17 protsendi võrra. 23 regioonid kahaneks tööjõud enam kui 50 protsenti. Tööjõu hulk kasvaks ainult veerandis regioonidest.

90 protsendis Euroopa regioonidest oleks töajõudu vähem, kui poleks rännet väljastpoolt Euroopat. Samuti oleks kõikides Euroopa regioonides mitteaktiivse rahvastiku suhe aktiivsesse rahvastikku kõrgem, kui poleks rännet väljastpoolt Euroopat. Seetõttu oleks väljastpoolt Euroopat tuleval rändel soodne, kuid ebaühtlane mõju tasakaalule töajõu ja majanduslikult mitteaktiivse rahvastiku vahel.

Ka enamiku stsenaariumide kohaselt väheneb töajõu hulk suuremas osas regioonidest.

LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumi järgi väheneb töajõud kolmandikus regioonidest. KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis on see protsent mõnevõrra kõrgem (40 protsenti). Ülejäänud kahe stsenaariumi järgi väheneb töajõu hulk üle pooltes regioonides, PIIRATUD SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumi kohaselt isegi ligi 70 protsendis regioonidest. Selle stsenaariumi järgi väheneb töajõu hulk rohkem kui 30 protsenti enamikus ESPON-i ruumi idaosa regioonides ning paljudes piirkondades lõunaosas. Samuti peavad selliste töajõukaotustega hakkama saama paljud regioonid Saksamaal ja Austrias. LAIENEVA TURU EUROOPA stsenaariumi järgi kasvab töajõu hulk märkimisväärselt paljudes ESPON-i riikide lääne- ja põhjaosa regioonides. Kontrast on terav võrreldes idaosaga, mille regioonides töajõu hulk pidevalt kahaneb. KASVAVA SOTSIAALSE EUROOPA stsenaariumis on kontrast tugevalt kahaneva ja järsult kasvava töajõu hulgaga regioonide vahel palju väiksem.

Rahvastiku vananemine jääb olulisimaks demograafiliseks probleemiks ja võib teravneda seni arvatust hoopis rohkem.

Eelduste kohaselt tõusevad stabiilselt nii vanadussõltuvuse määr (65-aastaste ja vanemate suhe 15–64-aastaste vanuserühma) kui ka eakate määr (75-aastaste ja vanemate suhe kõigisse majanduslikult aktiivsetesse inimestesse, kes ületavad 15 aasta vanusepiiri). See juhtub veidi enam sotsiaalsetes stsenaariumides kui turustsenaariumides ja hoopis teravamalt kui *Status Quo* stsenaariumis. Edukates stsenaariumides (KASVAV SOTSIAALNE EUROOPA ja LAIENEVA TURU EUROOPA) on vahe vanadussõltuvuse määra ja eakate määra vahel suurem kui ebaedukate stsenaariumide (PIIRATUD SOTSIAALNE EUROOPA ja TURURASKUSTE EUROOPA) puhul. Kohalikul tasandil on kõik vanadussõltuvuse ja eakate määrad positiivsed, mis näitab sõltuvusmäärade tõusu. Edukates stsenaariumides on vanadussõltuvuse määrade tõus kõrgem ja erinevused regioonide vahel suuremad. Iseäranis probleemsed on keskosa ja idapoolsed regioonid, kus paljud piirkonnad seisavad silmitsi vanadussõltuvuse ja eakate määrade tõusmisega 200 protsendi võrra. Sajandi keskpaigaks on see osa Euroopast eakate maa.

Demograafiliste, töajõuturu ja migratsiooni näitajate alusel saadud regioonide tüpologia toob ilmsiks Euroopa regioonide demograafilise mitmekesisuse.

DEMIFER on arendanud välja regioonide tüpologia, mis põhineb demograafilistel, töajõuturu ja rändeandmetel. 286 NUTS2 piirkonda on klassifitseeritud seitsmesse tüüpi nelja peamise demograafilise muutuja põhjal: 1) täisealiste noorte osakaal nii noore tööealise rahvastiku näitajana kui ka parimas tööeas oleva rahvastiku määrana, 2) vanema rahvastiku osakaal vananemise näitajana, 3) loomulik iive ja 4) rändesaldo. Saadud seitse tüüpi kujutavad endast erinevaid demograafilisi ja ränderežiime, millele on iseloomulikud erinevad demograafilised, majanduslikud ja poliitilised probleemid.

Regioonitüübid, mille puhul jätkub soodne areng, on „Eurostandard” ja „Perepotentsiaalid”.

Regioonitüüp „Eurostandard” on lähedane ESPON-i ala üldisele keskmisele, aga on veidi vanema vanuselise koostisega. Üldiselt on valdav stabiilne loomulik iive ja positiivne rändesaldo. Sellele regioonitüübile on omane võrdlemisi positiivne rahvastikuareng ja vanuseline struktuur, kus domineerib 35–55-aastaste vanuserühm. Summaarne sündimuskordaja ületab ESPON-i keskmist ja oodatav eluiga on üldiselt keskmine. Rändesaldo määr neisse regioonidesse on enamasti positiivne ning aitab kaasa üldiselt positiivsele rahvastiku arengule. Madal sündimus ei ole suur probleem, kuigi vananemine võib seda olla.

Tüübis „Perepotentsiaalid“ areneb rahvastik jõudsalt ning nooremate ja vanemate vanuserühmade vahel valitseb tasakaal. Tänu kõrgele sündimusele ja mõõdukale sissetulekule on eakate osakaal keskmisest madalam, vaatamata suhteliselt kõrgele oodatavale elueale.

Tüüpides „Eurostandard“ ja „Perepotentsiaalid“ on elaniku kohta keskmisest kõrgemad SKP ja avaliku-erasektori partnerluse määrad ning keskmisest madalam SKP ja avaliku-erasektori partnerluse määra kasv. Sissetulekute osakaal on üle keskmise. Haridustase on kõrge nagu ka tööhõive määr. Töötus on alla keskmise. Neil piirkondadel läheb hästi nii sotsioloogiliste kui ka majanduslike standardite järgi. Nende regioonide peaesmärk on tagada püsivalt soodne areng ning keskenduda konkurentsivõimelisele regionaalarengule, viia jätkuvalt ellu Lissaboni strateegia eesmärgid ning edendada „tarka kasvu“ Euroopa 2020 strateegia kohaselt.

Regioonitüübid, mille puhul rahvaarv väheneb, on „Raskused tööjõuga“ ja „Langusprobleemid“.

Regioonitüüpi „Raskused tööjõuga“ iseloomustab üsna suur noorte osakaal, kuid probleemiks on nende toomine tööjõuturule. Vaatamata suurele hulgale potentsiaalsele tööjõule, kaotab see regioonitüüp rahvastikku nii negatiivse loomuliku iibe kui ka rände tõttu. Madal summaarne sündimuskordaja teravdab veelgi väljarändest tulenevat rahvastikulangust.

Regioonitüübis „Langusprobleemid“ põhjustavad negatiivse rahvastikuarengu nii madalad summaarsed sündimuskordajad kui ka negatiivne rändesaldo. Sellesse tüüpi kuuluvad mõned Euroopa nn kokkukuivavatest regioonidest. Vanema tööealise elanikkonna (üle 55-aastased) osakaal on märkimisväärselt kõrgem kui ülejäänud Euroopas ja täiskasvanud noorte (20–39-aastased) osakaal on keskmisest madalam, seega tekib tõenäoliselt probleeme piisava tööjõu säilitamisel, et toetada sotsiaalhoolekande süsteeme.

Need kaks regioonitüüpi on iseloomulikud paljudele EL-12 riikidele (viimastel aastatel liitunud 12 liikmesriiki) ja Euroopa idaosale, samuti kahanevatele regioonidele Skandinaavia äärealadel, Lõuna-Euroopas ja Saksamaal. Üldiselt on SKP ning avaliku ja erasektori partnerlus keskmisest madalamad nagu ka kasvumäärad. Sissetulekute ja tööjõu hõive määrad on samuti alla keskmise. Enamikus neist regioonidest (eriti regioonitüübis „Raskused tööjõuga“) on kõrgelt haritud inimeste osakaal väiksem kui ESPON-i ruumis keskmiselt.

Paljud neist regioonidest on maha jäänud ning Euroopa Komisjoni territoriaalse sidususe roheline raamat toovad need piirkonnad eraldi välja kui territoriaalse arengu probleemidega regioonid. Nende regioonide strateegilised eesmärgid on säilitada rahvastikku ja tõsta loomulikku iivet, tõmmata ligi (nii rahvusvahelisi kui ka Euroopa Liidu väliseid) immigrante ja otsida võimalusi, kuidas suurendada tööjõu hulka.

Ebavõrdsusprobleemidega regioonitüübid on „Vananemine“ ja „Noorte potentsiaal“

Regioonitüübis „Vananemine“ on rahvastikuareng positiivne, see tuleneb positiivsest rändesaldost, aga vanemate vanuserühmade osakaal on oluliselt kõrgem kui Euroopa riikide keskmises vanuselises struktuuris. Oodatav eluiga on kõrge ja eakate osakaal märkimisväärne. Sündimus on madal, kuid migratsioon, eriti väljaspool Euroopa Liitu asuvatest riikidest võib osaliselt leevendada madala sündimuse ja vananeva rahvastiku mõju. Haridustase on madal, aga seda on ka töötuse määrad (kuigi sooline ebavõrdsus on suurim Euroopas).

Regioonitüübis „Noorte potentsiaal“ on noor vanuseline struktuur ja positiivne rahvastiku areng tänu nii rahvuslikule iibele kui ka positiivsele rändesaldole, mis tuleneb osaliselt suurest sissetulekute hulgast väljastpoolt Euroopa Liitu. Hariduslik ebavõrdsus on neis regioonides ilmne, kuna neis on ühtaegu suur nii kõrgharidusega inimeste osakaal kui ka ainult põhiharidusega inimeste osakaal. Tööjõu hõives on suured soolised erinevused.

Neid kahte tüüpi leidub põhiliselt Vahemere regioonis, Inglismaa rannikupiirkondades, Iirimaa ja mõnes suuremas linnastus (näiteks Viin). Need on demograafilise kasvu regioonid, kus SKP ning avaliku ja erasektori partnerlus elaniku kohta on üle keskmise ning

töäjõu hõive on keskmine (sellele on iseloomulik suur sooline ja hariduslik ebavõrdsus). Regioonides „Noorte potentsiaal” on SKP ning avaliku ja erasektori partnerluse kasvumäärad üle keskmise, kuid regioonides „Vananemine” on need alla keskmise. Ühendavaks faktoriks nende regioonide puhul on suur juurdekasv rändesaldo ja rahvastikukasvu kaudu. Tööjõudu on neis piirkondades üle (võrreldes ESPON-i riikide keskmisega) võrdlemisi madalakvalifikatsioonilistes ning madalapalgalistes sektorites nagu põllumajandus, hotelli- ja restoraniäri, ehitus ja kalapüük (regioonitüübis „Vananemine”). Paljudes neis regioonides on turism oluline majandusharu ja meelitab immigrante väljastpoolt Euroopa Liitu ning noori madalakvalifikatsioonilistele, tihti hooajalistele töökohtadele.

Esimene ülesanne, millega need regioonid silmitsi seisavad, on suunata oma majandus rohkem Lissaboni strateegiast lähtuvatele eesmärkidele, nagu näiteks teadmispõhine majandus ning innovatsioon, et luua regioonides mitte ainult rohkem, vaid ka paremaid töökohti. Teine ülesanne on kindlustada jätkusuutlik majanduslik ja sotsiaalne areng, arvestades seda, et kasvav populatsioon avaldab aina enam survet looduslikele ja kultuurilistele ressurssidele.

Et võtta arvesse Euroopa regioonide mitmekesisust madalamal regionaalsel tasandil, korraldati kaksteist juhtumiuuringut.

Et vaadelda lähemalt ühelt poolt demograafiliste ja rändevoolude ning teiselt poolt majandusliku ja sotsiaalse dünaamika suhet regionaalsel tasandil, uuriti kahteist regiooni sügavuti. Uuringud keskendusid linnapiirkondade ja nende tagamaade vastastikusele sõltuvusele ning katsid, kui välja arvata ülemereregioonid, vähemalt ühe piirkonna iga regioonitüübi kohta. Enamikul juhtudest ulatuvad uuritavad regioonid detailsuse osas NUTS3 tasandile ja andmete kättesaadavuse korral ka enam detailselt regionaalsele tasandile.

Juhtumiuuringud näitavad, et rahvusvaheline ränne on tihedalt seotud regiooni majandusliku eduga: kõige dünaamilisemad regioonid rahuldavad oma tööjõunõudlust just migratsiooni abil.

Kuigi demograafiline vananemine puudutab kõiki NUTS2 regioone, on regioonide vahel märkimisväärseid erinevusi. Linnapiirkondade ja nende tagamaade vastastikune sõltuvus põhjustab lähirännet, kus täiskasvanud noored rändavad linnakeskuse ning teised vanuserühmad tagamaa poole. Tagajärjeks on, et pendelränne saavutab märgatava tähtsuse. Piirkondi, kus on hästi toimiv tööjõuturg ja kõrge SKP tase elaniku kohta, iseloomustab suhteliselt kõrge rahvusvaheline rändesaldo, samas kui näiteks kõrge tööealise rahvastiku osakaaluga ja kehvade majanduslike võimalustega Ida-Rumeenias toimub suur väljaränne.

Majandustsüklite dünaamika ja demograafilised arengud erinevad. Kuna demograafia reaktsioon loomuliku iibe kaudu on väga aeglane, on ilmselge, et majandustsüklid mõjutavad rännet, et rahuldada tööjõunõudlust. Enamik juhtumiuuringuid näitab suuremate linnade ja linnastute võimet meelitada ligi tööealisi migrante ja tasakaalustada kahanevat ja vananevat tööelist elanikkonda. Seega näib, et heal järjel regioon on võimeline hakkama saama rahvastiku hulga ja struktuuri muutustega, samas väiksema majandusliku potentsiaaliga piirkonnad on vastuvõtlikud rahvastikum muutuse negatiivsetele mõjudele.

Strateegilisi otsuseid, mis on suunatud demograafiliste arengusuundade ja rändevoogude mõjutamisele, ei tohiks langetada, arvestamata teiste eluvaldkondade nagu hariduse, eluaseme, tööjõuturu, migrantide integratsiooni, innovatsiooni ja keskkonnastrateegiaid.

Kui praegune demograafiline areng ja rändevood jätkuvad, kahaneb Euroopa tööeline elanikkond ning regioonidevaheline ebavõrdsus suureneb. See nõuab strateegilisi otsuseid, mis parandaks Euroopa konkurentsivõimet ning piirkondlikku sidusust. Kasvu ei saa suurendada ega ebavõrdsust vähendada pelgalt meetmete abil, mis on suunatud demograafilise arengu ja rändevoogude mõjutamisele, kuna viimased sõltuvad majanduslikust olukorrast. Kui noortel abielupaaridel pole usku tulevikku, kipub neil olema vähe lapsi, seega

ei saa sündimuse suurendamisele suunatud poliitika olla mõjus, kui üldine majandusolukord ei parane. Lisaks mõjub sündimuse taset suunav poliitika tööealise rahvastiku suurenemisele ainult pikas perspektiivis. Ligikaudu järgneva kahe kümnendi jooksul ei aita need strateegiad tööjõupuudust leevendada. Strateegiad, mis on suunatud Euroopa regionide vahelise liikuvuse suurendamisele, võivad ühtsust pigem vähendada kui suurendada, kuna täiskasvanud noored rändavad vaesematest regionidest jõukamatesse piirkondadesse. Rände ergutamisele suunatud poliitika saab olla mõjus vaid juhul, kui see kuulub strateegiate hulka, mille eesmärk on parandada vaeste piirkondade elamistingimusi (näiteks teha töökohad kättesaadavamaks, edendada elamuehitust ja koole ning muuta keskkonda paremaks). Poliitika, mis lubab tööjõuturu vajaduste rahuldamiseks majanduslikku rännet väljastpoolt Euroopat, saab toimida vaid juhul, kui integratsioonipoliitika on edukas. Kuna ümberasujad rändavad enamasti majanduslikult heal järjel olevatesse piirkondadesse, võib regionaalne ebavõrdsus seeläbi isegi suureneda, eriti seetõttu, et elujõulise majandusega regionid tõmbavad enam ligi kõrgema kvalifikatsiooniga migrante. Seega ei saa demograafiliste probleemidega tegelev poliitika juhendada vaid eesmärgist mõjutada demograafilise arengu ja rändevoogude suurust ning suunda, vaid see peab ühilduma ka teiste valdkondade strateegiatega.